
Štúdie

Človek na konci života a pohľad nádeje

Józef STALA

Abstrakt

Tvárou v tvár utrpeniu a smrti človek zažíva strach spojený nielen s obavami z bolesti a utrpenia, ale s túžbou o zachovanie kontaktu s ostatnými. Strach z utrpenia a opustenia inými nesie pocit nebezpečenstva, ktorý má vplyv na každodenné skúsenosti ľudí. V situácii ohrozenia života kresťan nezostane sám, pretože žije s nádejou, že smrť je len prechodom k novému životu, ktorú už ju prešiel Ježiš Kristus, ktorý svojou smrťou na kríži a vzkriesením vykúpil človeka a zároveň priniesol nový pohľad na ľudské utrpenie a smrť. Vzkriesený Kristus vrhá svetlo na každú ľudskú skúsenosť, vrátane skúsenosti s bolesťou, utrpením, osamelosťou a smrťou. Z pohľadu viery nie je človek osobou usilujúcou sa o smrť, ale o nový život. Ani najväčšie utrpenia pozemského života teda nemôžu zakryť pravdu o úplnom spojení človeka s Ježišom Kristom a nádeji na vzkriesenie.

Kľúčové slová: smrť, zomieranie, nádej, osamotenie

Abstract

In the face of suffering and death, humans experience fear associated not only with concerns about pain and suffering but associated with their desire to maintain contact with others. The fear of suffering and abandonment by others carries a sense of danger that affects people's daily experiences. The Christian will not be left alone in a life-threatening situation, because he/she lives with the hope that death is only a transition to a new life and that Jesus Christ had already accomplished it - He who redeemed man through his death on the cross and his resurrection and thus He brought a new perspective on human suffering and death. The risen Christ sheds light on every human experience, including the

experience of pain, suffering, loneliness, and death. From the point of view of faith, man is not a person striving for death, but for a new life. Thus, even the greatest sufferings of earthly life cannot obscure the truth about man's complete connection with Jesus Christ and the hope of resurrection.

Keywords: death, dying, hope, loneliness

Narodenie a smrť sú zapísané v dejinách ľudského života. Zatiaľ čo v predchádzajúcich epochách bol začiatok aj koniec ľudského života spájaný s nádejou na prechod z jednej reality do druhej, z plodu na pozemský život a od pozemského života k večnému životu, a celkovo obrazu cesty životom do večnosti bola venovaná značná pozornosť aj v kresťanskej kultúre, dnes je situácia zomierania a smrti marginalizovaná a ľudia nie sú pripravení na koniec svojho života. Vychádzajúc z významu a dôležitosti tejto otázky poskytnie tento článok vedecké úvahy o realite utrpenia a smrti v jej existenciálnom, filozofickom a teologickom rozmere.

1. Umieranie v minulosti a v súčasnosti

Pred etapou masívneho vývoja zdravotníckych technológií sprevádzala hrozba smrti človeka od okamihu počatia až do konca jeho života, pretože v dôsledku chorôb, infekcií, nedokonalosti medicíny zomieralo denne oveľa viac ľudí než dnes. Obdobie prenatalného vývinu človeka a samotného pôrodu bolo hrozbou pre život matky a dieťaťa (pri narodení bola vysoká miera úmrtnosti. Mnohé fyzicky slabšie deti zomreli bez dosiahnutia adolescentného veku a vo všeobecnosti len málo ľudí sa dožilo sedemdesiat rokov. Byť si vedomý možnosti náhlejšej a nečakanej smrti znamenalo, že smrť bola silne spojená s rituálmi, ktoré pomohli skrotiť, oslabiť strach z nej, a poskytnúť primeranú podporu zomierajúcemu. Predstavovalo to určitý druh prípravy na smrť, ktorá bola definovaná ako umenie umierania, pretože smrť sa explicitne spájala s prechodom z jednej reality do večného života. Smrť bola považovaná za prechod do nového, lepšieho života. Oveľa väčšie obavy spôsobovali bolesť a utrpenie spojené s procesom umierania. V tradičných kresťanských modlitbách sa často opakovala žiadosť o dobrú smrť – t.j. predstava zomierania uprostred svojich blízkych, s ktorými mohol odchádzajúci hovoriť, rozlúčiť sa, odpustiť im a žiadať o odpustenie. Tento obraz takzvanej dobrej smrti bol často prezentovaný v literatúre a v umení. Okrem toho rodinní príslušníci, vrátane detí,

odchod blízkých prežívali ako osobnú skúsenosť, pretože proces umierania blízkej osoby sa zvyčajne odohrával v rodinnom dome v kontexte užšej, príp. širšej rodiny. V dôsledku toho sa smrť nepovažovala za koniec ľudského života, ale len za most do večnosti.¹

Bolesť, choroba, utrpenie a s nimi spojená smrť sú zvyčajne najsilnejšími zdrojmi strachu. Treba však mať na pamäti, že ľudské reakcie na smrť sa líšia od živočíšnych, pretože človek môže myslieť na smrť vopred, zatiaľ čo zvierá len pudovo reaguje na bezprostredné ohrozenie života. Človek je spojený s prírodným svetom a funguje v spojení s ním, ale je schopný ho prekročiť. Zatiaľ čo ľudské telo sa postupne ničí, čo v konečnom dôsledku vedie k smrti, človek je tiež duša, ktorá je nesmrteľná. V tradičnom chápaní bola smrť silne spojená so životom. Ak bol človek zakotvený v náboženstve, toto mu v kombinácii s niektorými zvykmi a rituálmi uľahčilo vedome prežívať vlastnú smrť, a to medzi najbližšími ľuďmi.

S rozvojom medicíny bola smrť prenesená z rodinného prostredia do sterilného a čistého, avšak nemocničného prostredia, ale zároveň priniesla odlúčenie od toho, čo človek miloval a poznal. Postmoderná doba priniesla nielen odizolovanie smrti do nemocníc, ale aj samotný proces smútenia bol odrezaný od spoločnosti a začalo sa s ním zaobchádzať ako s vysoko súkromnou záležitosťou. V prípade úmrtia v minulosti pozostalí zvykli nosiť čierne oblečenie alebo aspoň čiernu stuhu našitú na odeve na znak smútku, čo umožnilo nielen rozpoznať osobu v smútku, ale aj možnosť vyjadriť jej sústrasť a podporu. V súčasnosti sa však od týchto znakov sprevádzajúcich úmrtie upustilo, a tak človek nemá čas poriadne zažiť smútenie, pretože aj po strate blízkých sa musí rýchlo vrátiť do reality. Ak má s tým nejaké väčšie problémy, lekár mu môže pomôcť nejakými vhodnými medikamentami.²

Ľudia v súčasnej civilizácii čoraz viac zažívajú bolesť, utrpenie a proces umierania v zmysle osamelosti a často až izolácie, sú odsunutí na vedľajšiu koľaj od svojich blízkých. Odchádzajú, a úplne sa na nich zabúda. Chorí, trpiaci, starší a umierajúci ľudia sú čoraz izolovanejší nielen od spoločnosti, ktorá sa snaží žiť pokojne, bez zbytočnej záťaže a smútku, ale aj od svojich blízkých. V dôsledku izolácie chorého človeka od jeho bežného životného prostredia sa v ňom zvyšuje

¹ Józef STALA, Zmiany poglądów Polaków na temat umierania i śmierci jako wyzwanie pastoralne Kościoła w Polsce w XXI wieku, in: Józef STALA (ed.), *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, Kraków, 2014, 81-97.

² Elżbieta OSEWSKA, Od katakumb do wirtualnych cmentarzy. Postrzeżenie śmierci w chrześcijańskiej starożytności i współczesnie, in: Józef STALA (ed.), *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, Kraków, 2014, 23-34.

pocit odcudzenia a posilňuje sa jeho duševná záťaž. V postmodernom svete nielenže sa ľudské utrpenie do značnej miery "objektívizuje", ale človek sám sa stáva "predmetom" lekárskeho zákroku, často zameraného na jednotlivé jeho jednotlivé orgány alebo časti, pričom sa vytráca holistický pohľad nielen na telo a psychiku, ale aj na ducha človeka. Hoci v niektorých dedinách a malých mestách v niektorých krajinách ešte pretrvávajú rešpekt k umieraniu a k umeniu zomierania sa pristupuje veľmi citlivo, tieto prípady sú stále zriedkavejšie a stále viac dominuje medicínsky aspekt zomierania.³

2. Človek tvárou v tvár tajomstvu utrpenia a smrti

Genéza človeka nie je obmedzená na biológiu, ale v teologickom zmysle je primárne závislá na tvorivej Božej láske. Pôvod a vývin každého človeka je zapísaný nielen v rozhodnutí rodičov, ale práve v Božej vôli. Boh chce, aby každý človek mal zmysel života. V Božej mysli povolanie človeka presahuje hranice svetského, pretože Boh chce dať človeku účasť v Jeho živote.⁴ Narodenie nového človeka nie je len existenčnou udalosťou, mimoriadne dôležitou najmä pre rodičov a blízkych, ale v Božom slove je popísaná aj ako prežívanie utrpenia a nádeje. Ježiš Kristus pred svojím odchodom do Otcovho domu hovoril o smútku, ktorý naplní srdcia jeho učeníkov po jeho odchode. Tento smútok prirovnal k smútku rodiacej ženy, ktorá počas pôrodu trpí bolesťou a trápením, pretože "prišla jej hodina". Keď však porodí svoje dieťa, zabudne na bolesť kvôli radosť z narodenia nového človeka, svojho dieťaťa.⁵

Hodina smrti Ježiša Krista bola prirovnaná hodine pôrodu. Narodenie človeka, na druhej strane, nájde svoj ekvivalent vo víťazstve života nad smrťou: vo vzkriesení Ježiša Krista. Jeho vzkriesenie je zjavením života a rovnako každé narodenie dieťaťa je tiež zjavením života.⁶ Pre Ježiša Krista, ktorý priniesol život v hojnosti, je to vždy zjavenie sa života pre plnosť života, ktorý spočíva vo vzťahu s Bohom a v Bohu: "*Prišiel som, aby ste mali život, život v hojnosti*"⁷. Táto pravda evanjelia odhaľuje, koľko života – daru z milosti – do každého

³ Z. WALESZCZUK, *Ars moriendi* dzisiaj jako problem tożsamości, in: Józef STALA (ed.), *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, Kraków, 2014, 35-48; Józef STALA, *Osoba starsza a sens życia*, in: Józef STALA - Noemi BRAVENÁ (eds.), *Człowiek wobec bólu, cierpienia i śmierci*, Kraków 2013, 23-34.

⁴ JAN PAWEŁ II, *List do Rodzin Gratissimum sane*, č. 9.

⁵ Jn 16,21.

⁶ JAN PAWEŁ II, *List do Rodzin Gratissimum sane*, č.11.

⁷ Jn 10,10.

človeka vkladá Boh Stvoriteľ, Boh Vykupiteľ a Duch Svätý.⁸ Kresťanskí rodičia, ktorí majú úzky vzťah s Bohom, túžia po tom, aby s ich dieťaťom bolo zaobchádzané ako s Božím darom. Taká istá túžba sa týka aj ukončenia ich vlastného života – túžba považovať ho inými až do konca za dar, ktorí dostali od Boha. Rovnako tak celý život človeka je z kresťanského hľadiska závislý nielen na človeku samotnom, ako ho prežije, ale predovšetkým na tom, ako naň hľadá a za čo ho pokladá sám Boh.

V súčasnej spoločnosti sa takýto teologický pohľad na život a smrť vytráca, pretože človek žijúci v ére 'tekutej modernosti' často sníva, alebo sa mu dokonca zdá (aspoň do prepuknutia pandémie koronavírusu), že žije v rajskej spoločnosti, v ktorej nie je nič, čo by bolo v rozpore s potrebami realizovať individuálne túžby, očakávania a potešenie. Podľa tejto mentality moderného človeka by bolesť, smútok alebo utrpenie, a blízka prítomnosť smrti mali byť odstránené z jeho života. Je pravda, že vývoj zdravotníckych technológií dáva súčasnému človeku úplne iné možnosti než v minulosti vyrovnáť sa s bolesťou a utrpením, ale ani teraz nie je ľudstvo schopné úplne prekonať utrpenie a smrť. Obavy človeka v tejto oblasti znásobuje všadeprítomný individualizmus, konzumerizmus a pragmatizmus, ktorých najväčším nepriateľom zostáva utrpenie ako protiklad rozkoše. Preto je potrebný hlbší filozofický, teologický a existenčný pohľad na utrpenie; uvedomenie si, že utrpenie a smrť nie je v nejakom rozpore s ľudským "ja", ale ide o absolútne zničenie ľudského tela, najmä keď končí smrťou. Moderní ľudia často odmietajú úvahy o utrpení, hoci tie by mali byť súčasťou ľudského fungovania, pretože tento stav definuje termín "homo patiens". Až do 21. storočia - napriek veľkému technologickému a lekárskeму pokroku - zostáva skutočnou nevyhnutnosťou realita všetkých druhov bolesti a utrpenia, nevyliciteľných chorôb, a predovšetkým nevyhnutnej potreby zomrieť, ktorej zvyčajne predchádza proces starnutia.⁹

Utrpenie a choroba tvoria "svet", ktorý existuje s človekom, objaví sa v ňom a zmizne, a niekedy nezmizne, ale v ňom neustále pretrváva. Ak sa utrpenie nedá úplne prekonať a vytratí sa akákoľvek nádej na plnohodnotný život človeka v pohode a úľave od bolesti, potom istým druhom obrany moderného človeka je vyhlásenie, že bolesť alebo úzkosť, utrpenie a choroba sú nezmyselné.¹⁰ Avšak aj keď moderný človek nie je v súčasnej dobe pripravený

⁸ JAN PAWEŁ II, *List do Rodzin Gratissimum sane*, č. 11.

⁹ Mieczysław KRAPIEC, *Metafyzyka – ogólna teoria rzeczywistości*, in: M. KRAPIEC - S. KAMIŃSKI - Z. ZDYBICKA - P. JAROSZYŃSKI (eds.), *Wprowadzenie do filozofii*, Lublin, 1992, 103.

¹⁰ JAN PAWEŁ II, *List apostolski Salvifici Doloris*, č.29

stretnúť sa s chorobou, bolesťou, utrpením a smrťou, život ho s týmito situáciami stále konfrontuje a v ňom sa prebúda nie menej intenzívne než v predchádzajúcich epochách existenčný strach a reflex emocionálne uniknúť z ťažkej reality. Podľa tohto predpokladu sú v niektorých západoeurópskych krajinách všetky inštitúcie súvisiace s paliatívnou starostlivosťou a pohrebné služby marginalizované tak, aby s nimi ľudia neboli denne v priamom kontakte.

3. Človek tvárou v tvár utrpeniu, osamelosti a smrti a vyhliadky na nový život

Demografické prognózy naznačujú, že v rámci populácie Európy a Severnej Ameriky bude narastať skupina starších ľudí, ktorí potrebujú starostlivosť a pomoc. Zatiaľ čo v minulosti bola ľudská staroba spojená s bohatou skúsenosťou a múdrosťou, ktorú starší človek mohol zdieľať so svojimi mladšími príbuznými, v súčasnosti je staroba stále viac spojená s veľkou úzkosťou a pocitom nebezpečenstva. V tejto situácii, nielen kresťanskej, ale aj celej spoločnosti a v lekárskej komunite rastie záujem o starostlivosť zameranú na individuálne potreby a preferencie starších a chorých.¹¹

Dôraz sa kladie na psychologické, sociálne, existenčné potreby personalizovanej starostlivosti. Celý systém starostlivosti je zameraný na pacienta s prihliadnutím na hodnotový systém pacienta, návyky, potreby, presvedčenie a vieru. Samotní rodinní oševovatelia nie sú vždy schopní uspokojiť potreby a očakávania osoby, ktorá potrebuje pomoc. Osobitný význam sa preto pripisuje uspokojeniu existenčných potrieb osoby v paliatívnej starostlivosti. Stále viac sa objavuje snaha vytvárať pre človeka životné podmienky primerané jeho situácii, tomu, aký význam pripisuje životu, ako prežíva fakt závislosti na iných, stratu autonómie a obavy vyplývajúce zo zodpovednosti za osud blízkych, príbuzných. Rovnako ako v prípade rodinných opatrovateľov je to chorá osoba, ktorá v prvom rade mení svoje bežné správanie, v ktorom hrá dôležitú úlohu neistota ohľadom budúcnosti. Na pacienta doliehajú zmeny životných podmienok a každodenných okolností. Tie sú sprevádzané silnými emocionálnymi zmenami, často dochádza k dramatickým telesným zmenám u pacienta, k poruchám funkcií telesných orgánov, ktoré často spôsobujú ťažkosti s konzumáciou jedla, pitím nápojov, stratu sily. Terminálne ochorenie,

¹¹ Alina RYNIO, Cierpienie jako element integralnego wychowania w nauczaniu Jana Pawła II, in: Józef STALA, *Życie i śmierć. Wyzwania działalności charytatywnej*, Tarnów, 2012, 159-169.

pocit blízkeho odchodu sú často neoddeliteľne spojené s rizikom osamelosti. Rodina chorého človeka, aj keď sa o neho snaží starať, musí pokračovať žiť svoj život aj ďalej. Vonkajší svet sa chorému vzdáva stále viac a viac, a chorý človek je ponechaný svojím skúsenostiam a myšlienkiam.

Za takýchto okolností sa zhoršuje pocit osamelosti pacienta, často v dôsledku nedostatku času venovaného životnému prostrediu chorého. Narastá pocit, že iní ho ignorujú, intenzívnejšie prežíva znížený prístup k informáciám. Dochádza k silnejšiemu pociťovaniu utrpenia a možno predovšetkým uvedomeniu si, že neexistuje návrat k predchádzajúcemu spôsobu života. Rôzne okolnosti života týkajúce sa pacienta majú za následok určitú špecifickú priestorovú aj spoločenskú osamelosť. Pokiaľ človek žije v reálnej absencii či izolácii od iných ľudí, príbuzných alebo priateľov, dotyčný človek prežíva sociálnu osamelosť, nedostatok úzkych väzieb so svojimi blízkymi. Je tiež potrebné pripomenúť, že objektívna osamelosť nie je synonymom subjektívnej osamelosti, čo znamená, že treba počítať so zážitkom emocionálnej osamelosti práve kvôli nedostatku zmysluplných sociálnych vzťahov, najmä s manželským partnerom, ktorý je sprevádzaný pocitom smútku a straty nádeje.¹²

Uvedomovanie si dotyčného, že je ďaleko od iných ľudí, prináša intenzívny zážitok zložený z pocitov, nálad a emócií, oslabenie psychosomatického nastavenia. Intenzívna skúsenosť so samotou aj medzi inými ľuďmi (napr. v nemocnici) je tiež spojená s pocitom straty seba samého, straty schopnosti súhlasiť s ostatnými, najmä v situácii hroziacej smrti. Prežívanie fyzického a duševného utrpenia je umocnené nedostatkom plného porozumenia, a existenciálna osamelosť je spojená so skúsenosťou beznádeje, viny a sociálneho zanedbávania. Nevyliciteľná choroba nielen vyvoláva silné emócie, ale tiež posilňuje obrovský strach zo samoty.¹³

Samota v procese umierania môže mať rôzne dimenzie¹⁴:

- a) sociálna osamelosť: veľký pocit smútku, pocit straty účasti na sociálnych vzťahoch, zníženie zdravia, strata sociálnych rolí;

¹² Paweł BORYSZEWSKI, Postawa wobec czasu a myślenie o śmierci, in: Józef STALA (ed.), *Życie i śmierć. Wyzwania działalności charytatywnej*, Tarnów, 2012, 287-316; Teresa ZBYRAD, Instytucjonalizacja śmierci jako przejaw kontroli społecznej nad ciałem chorym, niepełnosprawnym, starym, in: Józef STALA (ed.), *Życie i śmierć, Wyzwania działalności charytatywnej*, Tarnów, 2012, 329-340.

¹³ Paula M. KARNICK, Feeling lonely: Theoretical perspectives, in: *Nursing Science Quarterly*, (2005), 7–12.

¹⁴ E.J. ETTEMA – L.D. DERKSEN - E. Van LEEUWEN, Existential loneliness and end-of-life care: A systematic review, in: *Theoretical Medicine and Bioethics*, 31 (2010/2), 141–169.

- b) emocionálna osamelosť: pocit osamelosti napriek prítomnosti druhých, najmä najbližšej rodiny, je spojený s ťažkosťami pri vyjadrovaní vlastných emócií tvárou v tvár hroziacej smrti a s pocitom neschopnosti blízkych vžívať sa do emócií zomierajúceho;
- c) Existenčná osamelosť: prejavuje sa v ťažkom prijímaní pocitu prázdnoty a straty; túži, ale jeho túžby sú dôsledkom vlastného vedomia, oddeleného od ostatných.

Počas skúseností s nevyliciteľnou chorobou sa zvyšuje strach z toho, že človek zmizne z tváre zeme, strach zo zabudnutia všetkými, z opustenia, zo vzdialovania sa iných ľudí od neho. Nemocní zažívajú existenčnú osamelosť, pocity odcudzenia, smútok, strach, ktorý je odrazom pocitov izolácie, dokonca aj keď sú iní v jeho fyzickej blízkosti.¹⁵

V situácii osamelosti a pocitu opustenia človeka zostáva jeho podporou Pán z Nazaretu, ktorý sám v pozemskom živote zažil výsmech, odmietnutie, osamelosť, izoláciu, bolesť a utrpenie. Ježiš Kristus v posledných hodinách pred svojou agóniou a smrťou, napriek existenciálnej a sociálnej osamelosti, podporoval svojich učeníkov, keď im povedal: "Nech sa vaše srdce nebojí!"¹⁶. Aj keď budete svedkami poníženia svojho Pána a jeho smrti na kríži, nebojte sa! - Bolesť, utrpenie, a dokonca ani smrť nie je koniec života človeka. Jeho osvecujúci dotyk sa dokáže dotknúť a zmeniť naše vnímanie zla a utrpenia vyplývajúceho z koreňov zla, vrátane súčasného postmoderného zla a utrpenia typického pre 21. storočie. Pápež Jan Paweł II¹⁷ sa k tejto téme vyjadril v nasledovných myšlienkach: „Keď hovoríme, že Kristus sa svojím poslaním dotýka zla v jeho samotných základoch, máme na mysli nielen zlo a konečný posmrtný život („aby človek nezahynul, ale mal večný život“ Jn 3,16), ale tiež - aspoň nepriamo - zlo a utrpenie v jeho časovej a historickej dimenzii. Súvisí s hriechom a smrťou. A hoci by ľudské utrpenie malo byť v dôsledku konkrétnych hriechov posudzované s veľkou opatrnosťou (ukazuje to príklad spravodlivého Jóna), nemožno ho oddeliť od prvotného hriechu, od toho, čo sv. Ján nazýva „hriechom sveta“... Rovnako sa to týka aj smrti. Ľudia často očakávajú smrť ako vyslobodenie z utrpenia tohto života. Zároveň nemožno prehliadnuť, že v nej ide akoby o konečnú syntézu deštruktívnej činnosti hriechu ako v ľudskom tele, tak aj v ľudskej psychike. Smrť však predovšetkým prináša so sebou rozpad celej psychosomatickej zložky osobnosti človeka. Duša je

¹⁵ Susan STRANG – Peter STRANG P. – Britt-Marie TERNSTEDT, Spiritual needs as defined by Swedish nursing staff, in: *Journal of Clinical Nursing*, 11 (2002), 48–57.

¹⁶ Jn 14,27.

¹⁷ Voľný preklad z poľského textu: JAN PAWEŁ II, *List apostolski Salvifici Doloris*, č. 15.

odlúčená od tElzbieta a žije mimo neho, zatiaľ čo telo podlieha postupnému rozkladu v súlade s Božími slovami, ktoré boli vyslovené po hriechu, ktorého sa človek dopustil na začiatku svojej histórie tu na zemi: „Ste prach a do prachu sa vrátite.“ Smrť nie je utrpením v časovom zmysle slova, aj keď je trochu za hranicou všetkého utrpenia - zároveň je zlo, ktoré v nej prežíva človek, definitívne a syntetické. Svojím spásonosným činom jednorodený Syn oslobodzuje človeka od hriechu a smrti. V prvom rade odstraňuje z dejín ľudstva nadvládu hriechu, ktorá sa zakorenila pod vplyvom zlého ducha, počnúc pôvodným hriechom, a dáva človeku možnosť žiť v posväcujúcej milosti. Boží Syn vďaka svojmu víťazstvu nad hriechom tiež odstraňuje vládu smrti a svojím zmŕtvychvstaním dáva nádej budúceho vzkriesenia tiel. Toto jeho dielo je podstatnou podmienkou pre ‘večný život’, to znamená konečné šťastie človeka v zjednotení s Bohom, čo pre zachránených znamená úplné vylúčenie utrpenia z eschatologického hľadiska. V dôsledku Kristovej obete žije človek na zemi s nádejou na večný život a svätosť. A hoci toto prekonanie hriechu a smrti Kristom vďaka jeho smrti na kríži a vzkrieseniu neodstraňuje dočasné utrpenie z ľudského života, napriek tomu vrhá nové svetlo na každé utrpenie. Je to svetlo spásy. Je to svetlo evanjelia, svetlo dobrej správy. V centre tohto svetla je pravda, ktorú nachádzame v rozhovore Ježiša s Nikodémom: „Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nik, kto verí v neho, nezahynul, ale mal večný život” (Jn 3,16). Táto pravda mení od základu pohľad na históriu človeka a jeho situáciu tu na zemi – na jeho hriech, ktorý sa zakorenil v ľudských dejinách ako ľudské dedičstvo postoja proti Bohu a zároveň ako súhrn nesčítateľného množstva osobných hriechov. Boh Otec dal za tento hriech svojho jediného milovaného Syna – prečo? Lebo miloval ľudstvo, čo znamená, že stále miluje ... Táto jeho milostivá láska prekonáva všetky prekážky a Boh Otec posiElzbieta svojho Syna, aby sa dotkol samotných koreňov ľudského zla a ukázal na svoj pohľad na utrpenie človeka.

Ľudské utrpenie spojené s bolesťou pri odchádzaní z tohto sveta je rozmanité a viacrozmerné, pretože každý človek zažíva utrpenie rôzneho druhu. Ľudské utrpenie je viac ako vzťah k chorobám a bolesti, je hlbšie spojené so samotnou podstatou ľudskosti. Nemám na mysli len utrpenia fyzického a duševného charakteru, na ktoré často doposiaľ nejestvujú efektívne liečebné metódy. Chcem pripomenúť predovšetkým duchovný rozmer utrpenia, na ktorý sa často zabúda. Je tiež potrebné mať na pamäti rozdiel medzi fyzickým utrpením a utrpením morálnym, či duchovným. Toto rozlíšenie je založené na dvojakej dimenzii človeka – tele a duchu, pričom oboje môžu prežívať utrpenie.

Fyzické utrpenie nastáva, keď ľudské telo akýmkoľvek spôsobom bolí, zatiaľ čo morálne / duchovné utrpenie zostáva bolesťou duše. Je to bolesť duchovnej povahy, nie len 'duševný' (psychický) rozmer bolesti. Rozsah a mnohostranný charakter morálneho utrpenia určite nie je menší než rozsah fyzického utrpenia a zároveň sa zdá, že je menej často identifikovaný a zriedkavejšie pastorálne riešený.¹⁸ V situácii prežívania fyzického a duchovného utrpenia človek potrebuje nielen fyzickú podporu súvisiacu s elimináciou bolesti v tele, ale aj duševnú a duchovnú podporu, pretože hlboké prežívanie vlastných chýb a hriechov často vedie k veľkej úzkosti, o ktorú sa túži podeliť s iným človekom. V praxi latinskej civilizácie čerpajúcej z kresťanstva sa malo dbať na to, aby nemocnice mali kaplánov, ktorí by trpiacej a zomierajúcej osobe dávali na jednej strane príležitosť hovoriť a vyjadrovať svoje skúsenosti a na druhej strane možnosť zmierenia s Bohom.¹⁹

Z teologického hľadiska, skrze obetný akt Ježiša Krista, žije človek na zemi s nádejou na budúci život. Pravda o Božej láske k človeku úplne mení ľudský život, pretože Boh Otec miloval a stále miluje každého človeka prostredníctvom svojho Syna láskou, ktorá sa dotýka koreňov ľudského zla. Ježiš Kristus prijal utrpenie každého človeka, takže žiaden trpiaci človek už nie je sám, ale môže byť spojený s Jeho utrpením. Ježišovo vzkriesenie odhaľuje slávu, ktorá bola predtým zatienená krížom utrpenia. Z tohto dôvodu sú účastníci Kristovho utrpenia tiež povolání podeliť sa o Jeho slávu skrze ich utrpenie. Pavol pripomenul toto: "Ale ak sme deti, sme aj dedičia, Boží dedičia a Kristovi spoludedičia, aby sme, ak spolu trpíme, boli spolu aj oslávení. Usudzujem totiž, že utrpenia terajšieho času sa nedajú ani porovnať s budúcou slávou, ktorá sa má na nás zjaviť."²⁰ Vo svojom Liste Korintským vyhlásil: "Veď toto naše terajšie ľahké súženie nám získa nesmierne bohatstvo večnej slávy, keďže nehľadáme na viditeľné, ale na neviditeľné; lebo viditeľné je dočasné, neviditeľné však večné."²¹

¹⁸ JAN PAWEŁ II, *List apostolski Salvifici Doloris*, č. 5.

¹⁹ Elzbieta OSEWSKA, *Wartość życia i cierpienia osoby starszej w perspektywie pedagogiczno teologicznej*, in: Józef STALA - Noemi BRAVENÁ (eds.), *Człowiek wobec bólu, cierpienia i śmierci*, Kraków, 2013, 11-22.

²⁰ Rim 8,17-18.

²¹ 2Kor 4,17-18; Jan PAWEŁ II, *List apostolski Salvifici Doloris*, č. 22.

Záver

Aby človek mohol zistiť spásonosný význam utrpenia, potrebuje obrátenie, ktoré mu umožní vidieť spojenie ľudského utrpenia s utrpením Ježiša Krista. Je to Ježiš Kristus, ktorý sám zažil všetko utrpenie a zároveň porazil svojho nepriateľa, ktorý otvára nový pohľad na utrpenie človeku, ktorý sa k nemu obracia. V minulosti ľudia skôr vnímali, že práve cez utrpenie sú ľudia silnejšie ťahaní blížiť sa ku Ježišovi Kristovi. A hoci fyzické aj duchovné utrpenie je skúsenosťou zla, Ježiš Kristus ho zmenil na cestu spásy ... Prechod od utrpenia k jednote s Ježišom Kristom nie je jednoduchý, pretože keď človek zažíva bolesť a utrpenie, pýta sa na jeho význam - seba, ostatných aj samého Boha. Preto často trvá dlho, kým dostanete odpoveď na túto otázku. Preto človek nenájde zmysel utrpenia na úrovni ľudských odpovedí, ale len na úrovni identifikovania sa s utrpením Ježiša Krista.²²

Použitá literatúra

- BORYSZEWSKI, Paweł, Postawa wobec czasu a myślenie o śmierci, in: Jozef STALA (ed.), *Życie i śmierć. Wyzwania działalności charytatywnej*, Tarnów, 2012, 287-316.
- ETTEMA, E.J. – DERKSEN, L.D. – LEEUWEN, E. Van, Existential loneliness and end-of-life care: A systematic review, in: *Theoretical Medicine and Bioethics*, 31 (2010/2), 141–169.
- JAN PAWEŁ II, *List apostolski Salvifici Doloris*, 11 29/II (1984), dostupné na internete [17.09.2020]: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/salvifici.html.
- JAN PAWEŁ II, List do Rodzin Gratissimum sane, 2 II (1994), in: *Listy pasterskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków, 1997, 247-327.
- KARNICK, Paula M., Feeling lonely: Theoretical perspectives, in: *Nursing Science Quarterly*, (2005), 7–12.
- KRĄPIEC, Mieczysław, Metafizyka – ogólna teoria rzeczywistości, in: M. KRĄPIEC - S. KAMIŃSKI - Z. ZDYBICKA - P. JAROSZYŃSKI (eds.), *Wprowadzenie do filozofii*, Lublin, 1992.
- OSEWSKA, Elzbieta, Od katakumb do wirtualnych cmentarzy. Postrzeganie śmierci w chrześcijańskiej starożytności i współcześnie, in: Józef STALA

²² JAN PAWEŁ II, *List apostolski Salvifici Doloris*, č. 25-26.

- (ed.), *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, Kraków, 2014, 23-34.
- OSEWSKA, Elzbieta, Religious Education as Accompanying: from Superficiality to Spirituality to Personal Acquaintance with God Incarnate, in: *The Person and the Challenges*, 6/ (2016), 21-34.
- OSEWSKA, Elzbieta, Value education in the Polish family, in: Józef STALA (ed.), *Strengthening Families*, Garmaz, Kraków, 2016, 303-316.
- OSEWSKA, Elzbieta, Wartość życia i cierpienia osoby starszej w perspektywie pedagogiczno-teologicznej, in: Józef STALA - Noemi BRAVENÁ (eds.), *Człowiek wobec bólu, cierpienia i śmierci*, Kraków, 2013, 11-22.
- RYNIO, Alina, Cierpienie jako element integralnego wychowania w nauczaniu Jana Pawła II, in: Józef STALA, *Życie i śmierć. Wyzwania działalności charytatywnej*, Tarnów, 2012, 159-169.
- STALA, Józef, Osoba starsza a sens życia, in: Józef STALA - Noemi BRAVENÁ (eds.), *Człowiek wobec bólu, cierpienia i śmierci*, Kraków 2013, 23-34.
- STALA, Józef, Zmiany poglądów Polaków na temat umierania i śmierci jako wyzwanie pastoralne Kościoła w Polsce w XXI wieku, in: Józef STALA, *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, Kraków, 2014, 81-97.
- STRANG, Susan – STRANG, Peter – TERNESTEDT, B. M., Spiritual needs as defined by Swedish nursing staff, in: *Journal of Clinical Nursing*, 11 (2002), 48–57.
- WALESZCZUK, Z., Ars moriendi dzisiaj jako problem tożsamości, in: Józef STALA (ed.), *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, Kraków, 2014, 35-48.
- ZBYRAD, Teresa, Instytucjonalizacja śmierci jako przejaw kontroli społecznej nad ciałem chorym, niepełnosprawnym, starym, in: Józef STALA (ed.), *Życie i śmierć, Wyzwania działalności charytatywnej*, Tarnów, 2012, 329-340.

prof. dr hab. Józef STALA, PhD.